

Sara Stanić Jovanović, MSc (PhD student)
 Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu
 UDK 338.48-32-051.5(497.11)

EDUKATIVNA ULOGA EKSKURZIONOG TURIZMA

EDUCATIONAL ROLE OF EXCURSION TOURISM

Apstrakt: *Ekскурzioni turizam kao oblik putovanja na bliže destinacije ima dugu tradiciju i saznanjani karakter. Ekскурzije predstavljaju jedan od specifičnih oblika turističkih kretanja i kao takve mogu se posmatrati sa aspekta njihovog velikog udela u turističkom prometu na turističkom tržištu Srbije. Potražnja za ovim vidom turističkih putovanja je konstantna, čime se ističe njihov ekonomski značaj. Tematske ekскурzije dece u zaštićenim područjima razvijaju interesovanje za prirodu i doprinose sticanju ekoloških navika. Na taj način, deca se upoznaju sa načinima zaštite životne sredine, negujući pozitivan odnos prema vrednostima očuvane prirodne sredine, što predstavlja šansu za podizanje nivoa ekološke svesti budućih naraštaja.*

Ključne reči: *ekскурzija, turizam, priroda, deca, edukacija*

Abstract: *Excursion tourism as a mode of travelling to closer destinations has had a long tradition and a cognitive character. Excursions belong to the specific forms of tourism trends and as such, can be viewed in terms of their significant impact on tourist trade within the Serbian tourism market. The demand for this type of tourist travel is constant, thereby highlighting its economic importance. Themed excursions of children in protected areas are developing an interest in nature and are building environmental practices. Thus, children are introduced to the ways of environmental protection, fostering a positive attitude towards the values of preserved natural environment as an opportunity to raise environmental awareness of future generations.*

Keywords: *excursion, tourism, nature, children, education*

Uvod

Ekскурzija predstavlja oblik obrazovno-vaspitanog rada kojim se doprinosi ostvarivanju plana, programa i ciljeva obrazovanja i vaspitanja, a koji se ostvaruju izvan objekata vaspitnih institucija u trajanju od jednog do tri dana godišnje, u skladu sa uzrastom, nastavnim planom i programom za ekскурzije. Cilj ekскурzije je neposredno upoznavanje pojava i odnosa u prirodnoj i društvenoj sredini, upoznavanje kulturnog, istorijskog i duhovnog nasleđa i privrednih dostignuća. Sadržaji ekскурzije ostvaruju se na osnovu

nastavnog plana i programa obrazovno-vaspitanog rada i predškolskog programa i sastavni su deo godišnjeg programa rada. Program ekскурzije sadrži: obrazovno-vaspitanje ciljeve i zadatke, sadržaje kojima se postavljene ciljevi ostvaruju; planirani obuhvat učesnika; nosioci predviđenih sadržaja i aktivnosti; trajanje; putni pravci; tehnička organizacija i način finansiranja (Pravilnik o izmeni Pravilnika o nastavnom planu i programu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, 2009).

Ekскурzija kao metod naučnog saznanja i oblik terenske nastave predstavlja nezaobilazan segment nastavnih programa osnovnih i srednjih škola, a sve češće se pojavljuje i u ponudi vaspitnih ustanova čime se popularizuju njihovi planovi. Ekскурzija mora da ima jasno postavljen cilj i da organizovano putovanje bude izvedeno prema planu i programu. S tim u vezi, ekскурzijom se podrazumeva turističko putovanje koje se može preduzeti da bi se teoretski deo vaspitnog rada realizovao primenom različitih didaktičkih principa na osnovu neposrednog kontakta sa objektima, pojavama i procesima u prostoru, kao i u uočavanju njihovih međusobnih veza i zakonitosti. Zadatak ekскурzija je da učesnici elemente takozvanog stvarnog stanja iz pojedinih nastavno-naučnih i vaspitnih oblasti posmatraju neposredno u prostoru i da na taj način stiču jasnu percepciju (Romelić, Tomić, 1999).

Ekскурzija je naziv za učenička i studentska putovanja, prema tome u pitanju su putovanja koje karakteriše specifična klijentela. U engleskom jeziku reč *excursion* znači izlet. Nažalost, danas u našoj zemlji klasične đačke ekскурzije sve više ustupaju mesto putovanjima koja se sastoje od dolaska grupe učenika u jedno mesto i boravku u njemu nekoliko dana, uz dva-tri izleta u bližu okolinu, i povratka. Tradicionalni specifični oblik vaspitno-obrazovnog rada sa svojim jasnim ciljevima i zadacima i transformacijom u pretežno rekreacione oblike, izgubio je gotovo svaki smisao. A đačka ekскурzija treba da se bitno razlikuje od ostalih turističko-rekreativnih putovanja učenika. Nju pre svega treba da karakteriše programska određenost: strogo utvrđen itinerer koji sadrži prvenstveno obrazovnu (sticanje novih ili praktično utvrđivanje ranije stečenih teorijskih znanja), zatim kulturnu i socijalnu (međusobno druženje, upoznavanje novih ljudi), pa tek onda rekreativnu komponentu u smislu odmora i zabave (Štetić, 2003).

Pedagoško-vaspitno određenje ekскурzija

Reč *ekскурzija* potiče od latinske reči „*excursio*”, što u prevodu znači izlet, kratak put, putovanje radi provoda (Vujaklija, 1970).

Vezuje se za pojam putovanja grupe ljudi, pri čemu se svrha putovanja označava kao obrazovna ili jednostavno ispunjavanje slobodnog vremena. I izlet i ekскурzija se često koriste kao dopuna prilikom dužeg putovanja ili posete, odnosno boravka u određenoj destinaciji. Najčešće se izletom u turizmu smatra kraće putovanje od nekoliko sati do jednog dana, pa ga tretiramo kao poludnevni ili celodnevni (jednodnevni) izlet. Ako je reč o višednevnom izletu podrazumeva se putovanje u određenu turističku destinaciju u kojoj se boravi pretežno deo vremena, pri čemu su mogući kraći izleti u neposrednu okolinu (Štetić, 2003).

Izleti predstavljaju vrstu turističkih aranžmana čije je najbitnije obeležje putovanje na bliže destinacije i u relativno kratkom vremenu. Uobičajeno je da izleti ne traju duže od 24 časa što znači da za razliku od drugih oblika turističkih aranžmana ne uključuju usluge noćenja (Vukonić, 1993).

Nemački jezik ima jasnu odrednicu reči izlet – *ausflug*, dok engleski jezik otvara mogućnosti za široku raspravu po tom pitanju.

Često se za popularne izlete u prirodi koristi termin piknik (*picnic*), dok se za obilazak kulturne baštine najčešće koristi termin ekскурzija (*excursion*). Oba termina imaju prevod izlet, odnosno rasonoda (Garača, Obradović, 2006).

Isto važi i za pojam izletnika, koji se može označiti i kao *picnicker*, i kao *excursionist*. Rečnik stranih reči pojam ekскурzije objašnjava kao izlet, kratak put, odnosno putovanje radi provoda (Klaić, 1999).

Sličan pojam je i termin piknika. U savremenoj upotrebi piknik se može definisati kao zadovoljstvo ekскурzijom, čije je osnovno obeležje obrok koji se jede napolju, na

otvorenom prostoru. Idealan prostor za održavanje piknika jeste prirodni pejzaž, bilo da je u pitanju gradski park, okolina jezera ili prostor pored reke. Prva upotreba pojma piknik potiče iz 1692. godine u Francuskoj, a opisuje grupu ljudi koji su ručavali zajedno u restoranu, pri čemu su donosili svoje vino. Dugo je izraz zadržao konotaciju zajedničkog obroka na kome svako doprinese nečim. U engleskom jeziku izraz se prvi put pojavljuje u pismu Lorda Česterfilda iz 1748. godine. Zanimljiva priča kazuje da posle Francuske buržoaske revolucije 1789. godine, odlazak na izlet ili piknik u kraljevske parkove (tada po prvi put otvorene za javnost), postaje veoma popularna aktivnost među francuskim građanima (Oxford English Dictionary, www.oed.com).

Ekskurzije su grupna putovanja ljudi radi rekreacije, zabave, upoznavanja atraktivnih objekata i pojava određenog kraja, ali i njihovo stručno i naučno shvatanje. Prema svojoj nameni ekskurzije se mogu podeliti na: turističke, čiji su ciljevi rekreativno-zabavnog i opšteobrazovnog karaktera i školske, koje su u funkciji savlađivanja nastavnih programa koji se odnose na prirodne i društvene sadržaje određenog prostora (Rudić, 1999).

Obrazovno-vaspitne zadatke ekskurzija, formulisao je Zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja iz Beograda na sledeći način:

- da kod učesnika razvijaju sposobnost posmatranja, opažanja i uočavanja predmeta, objekata i pojava, sagledavanje i razumevanje njihovih međusobnih veza i odnosa kako u prirodi, tako i u ljudskom društvu;
- da doprinose produblivanju, proširivanju i obogaćivanju iskustva, da podstiču i bude interesovanje za nova saznanja, da povezuju teoriju sa praksom, da podstiču učesnike da aktivno učestvuju i doprinose razvoju društva;
- da razvijaju patriotizam, neguju ljudsku solidarnost, humanizam, drugarstvo,

požrtvovanost, kolektivni duh, životni optimizam i realno shvatanje života;

- da doprinose boljem i svestranijem upoznavanju ličnosti, kao i uspostavljanju bližih, neposrednijih međusobnih odnosa u grupi;
- da kod učesnika podstiču i razvijaju smisao i želju za aktivnim učešćem u društveno-korisnom radu, da znaju oceniti pravu vrednost rada, da se sa većom sigurnošću opredele za životni poziv, da neguju upornost i istrajnost, navike, odgovornosti, tačnosti i vrednosti u radu;
- da razvijaju smisao za lepo, da bude ljubav prema prirodi, prirodnim lepotama, kao i tekovinama materijalne i duhovne kulture čovečanstva, da podstiču umetničko izražavanje;
- da uoče ulogu čoveka i njegov uticaj na geografsku sredinu i mogućnost njene zaštite i da doprinose vaspitanju i osposobljavanju (Učeničke ekskurzije, Izleti i posete, 1977).

U pedagoškoj literaturi postoje razlike u definisanju pojma ekskurzije. U svim slučajevima postoji opšta saglasnost da je reč o posebnoj vrsti obrazovno-vaspitne aktivnosti, to jest o jednom vidu pedagoškog rada izvan vaspitne ustanove. U važnijim živim svetskim jezicima za pojam ekskurzije rezervisani su sledeći izrazi: u engleskom jeziku izraz „*excursion*”, u francuskom jeziku „*excursion*”, u nemačkom jeziku, po tradiciji nešto preciznije „*Schulausflug*”, u ruskom jeziku „*ekskursir*”. Očigledno je da se u živim jezicima do danas, što je slučaj i s našim jezikom, zadržalo, terminološki pojmovno, latinsko „*excursio*”.

Ekskurzije predstavljaju poseban oblik nastave izvan učionice radi neposrednog proučavanja one nastavne građe koja se u učionici ne može uspešno demonstrirati. S tim u vezi definisano je da cilj ekskurzije treba odrediti na osnovu obrazovno-vaspitnih zadataka pojedinih nastavnih programa; ekskurzije treba izvoditi odlaskom u vredna prirodna, kulturno-istorijska i privredna

mesta; neophodno je da postoji više vrsta ekskurzija s obzirom na mesto izvođenja, nastavne predmete, tok obrađivanja nastavne teme, trajanje i druge kriterijume; da s obzirom na vrstu i karakter, ekskurziju treba sprovesti prema odgovarajućoj organizaciji, odnosno planirati i pripremiti ih tako da realizacija protiče kroz određene etape ili faze; da se u vezi sa ekskurzijama unapred utvrde odgovarajuća pitanja za razgovor, da se odredi tehnika prikupljanja podataka, individualna i grupna zaduženja i druge tehničke pojedinosti; da posle ekskurzije sledi zaključni i dopunski rad; da ekskurzije povoljno utiču na oživljavanje pedagoškog rada, na neposredni doživljaj i očiglednost, na razvoj radoznalosti, razvoj sposobnosti posmatranja, poželjnog ponašanja dece i mnoštvo drugih poželjnih osobina ličnosti (Enciklopedijski rječnik pedagogije, 1963).

U Pedagoškom rečniku I pojmovno se obrađuje izraz ekskurzija bez atributskih dodataka (npr. dačka, nastavna, školska i sl.), kao poseban oblik obrazovno-vaspitnog rada ili aktivnosti. Pri navođenju bitnih karakteristika ovog oblika ili vida rada, istaknuto je da ekskurzije omogućavaju učesnicima upoznavanje predmeta i pojava u prirodnoj sredini i u prirodnim uslovima, ali ne na sistematičan način kako je to moguće postići u učionici. Bogatstvo utisaka i materijala na ekskurzijama učesnicima lako skreće pažnju sa cilja na nebitne stvari, a na ekskurzijama se gubi i mnogo vremena (Pedagoški rečnik I, 1967).

Važno je da se istakne da ekskurziju ne treba smatrati metodom (jer se tokom ekskurzije primenjuje više metoda kao što su posmatranje, demonstracija, objašnjavanje, praktičan rad i dr.), već oblikom nastave. Bitnu karakteristiku ekskurzija predstavlja i to što one zamenjuju demonstracione eksperimente, što se deca na ekskurzijama upoznaju sa tehnološkim procesima rada i radnim funkcijama čoveka i što se na ekskurzijama pobuđuju i stvaraju raznovrsna pozitivna osećanja. U kasnije objavljenim izvorima

navodi se da je ekskurzija oblik nastave na različitim mestima udaljenim od školske zgrade radi neposrednog proučavanja nastavnih sadržaja na adekvatnim primarnim izvorima, a koji se inače ne bi mogli uspešno proučavati u učionici na sekundarnim izvorima (Pedagoška enciklopedija I, 1989).

Za razliku od ranijih razmatranja, ovde se ističe da pri izvođenju ekskurzija treba voditi računa o pravilnoj smeni rada i odmora. Bitno je da se na ekskurzijama dosta saznaje i da one imaju kako vaspitni tako i zdravstveni značaj. Ovde se ne definiše usamljen izraz ekskurzija već se u vezu sa tim izvorom dovode i izrazi „nastavna”, „školska”, „dačka”, i drugi i tako definišu čitave jezičke sintagme („nastavna ekskurzija”, „školska ekskurzija”, „dačka ekskurzija” i sl.). Stoga se ekskurzije ne smatraju nekim opštim oblikom obrazovno-vaspitnog rada, već oblikom rada u nastavi ili organizacionim oblikom nastave. Dakle, ekskurzija jeste oblik pedagoškog programa rada radi neposrednog proučavanja vaspitnog sadržaja na adekvatnim izvorima koji se uspešno ne bi mogli proučavati u okviru svakodnevne vaspitno-pedagoške forme. Omogućava organizovanje šireg i postupnijeg posmatranja i proučavanje različitih predmeta, pojava, procesa i zakonitosti u prirodnim ili realnim (proizvodnim) uslovima, kao i posete fabrikama, muzejima, izložbama, istorijskim i kulturnim spomenicima, različitim ustanovama i sl. (Pedagoški leksikon, 1996).

Osnovne karakteristike ekskurzija dece

Ekskurzije kao oblik turističkog putovanja moguće je klasifikovati na nekoliko načina i to posredstvom različitih kriterijuma. Neki od najznačajnijih kriterijuma klasifikacije ekskurzija su: dužina boravka, vrsta saobraćajnog sredstva, broj i starosno doba njenih učesnika, državljanstvo učesnika, karakteristike ekskurzione grupe, karakter

putovanja, veličina tržišnog prostora, načina nastanka i način izvođenja ekskurzije, vrsta turističkog motiva, potreba za turističkim kretanjem, oblik izvođenja ekskurzije, godišnje doba i drugi (Stanić, 2010).

Kada je reč o starosnom dobu, ekskurzije se dele na: *dečije* koje se organizuju isključivo za decu, najčešće mlađeg uzrasta u obdaništima i predškolskim ustanovama; *školske* koje predstavljaju putovanja u kojima su učesnici pretežno deca školskog uzrasta, a nazivaju se i đačkim ekskurzijama; *omladske* koje podrazumevaju kretanja u kojima se na strani učesnika javlja omladinska populacija, pretežno tinejdžeri; *studentske* su one u kojima su studenti učesnici, a koje se organizuju najčešće za kolektiv jednog istog ili nekoliko različitih fakulteta; *ekskurzije za odrasle* predstavljaju ekskurzije namenjene odraslim učesnicima, mogu se organizovati unutar određenih kolektiva ali i nezvano za njih i *penzionerske* koje se organizuju za penzionere, a nazivaju se i ekskurzijama „trećeg doba“.

Dečija ekskurziona kretanja su ekskurzije koje se organizuju isključivo za decu, najčešće mlađeg uzrasta. Sve češće se takve ponude javljaju u obdaništima i predškolskim ustanovama. Organizacija dečijih ekskurzija, to jest ekskurzija za decu veoma je zahtevna, jer su deca kao učesnici veoma osetljiva i komplikovana kategorija. Najčešći problemi vezuju se za opasnost od povrede u prevoznom sredstvu ali i na samoj ekskurziji i čestu potrebu za odlaskom u toalet, budući da deca ne mogu da se kontrolišu kao odrasli. Stoga je za kreiranje dečijih ekskurzionih kretanja od velikog značaja pažljiva priprema. Dečije ekskurzije predstavljaju vid putovanja koja su namenjena i posebno prilagođena tržišnom segmentu dece. Kako deca čine osnovne korisnike turističkih usluga, neophodno je da ovakve ekskurzije tematski i organizaciono budu prilagođene upravo deci, budući da su ona veoma osetljiva kategorija učesnika. Ukoliko se dečija ekskurzija realizuje u jednom istom danu, uobičajeni

izraz koji se koristi jeste izlet. Trajanje ekskurzionog putovanja duže od jednog dana koje obavezno uključuje i uslugu noćenja uobičajeno se definiše kao dvodnevna, trodnevna ili višednevna ekskurzija (u zavisnosti od dužine trajanja, to jest broja dana).

Pod dečijom ekskurzijom ne podrazumeva se boravak u određenoj turističkoj destinaciji od sedam ili više dana, koji, prema godišnjem dobu, turističke agencije najčešće nude na tržištu predškolske ili školske dece kao letovanja ili zimovanja u prirodi. Pomenuti oblici sve popularnijih škola u prirodi i rekreativnih nastava ne mogu se smatrati ekskurzijama budući da ih karakteriše određeno vreme koje se provodi u konkretnoj destinaciji, to jest da prema karakteru putovanja ili načinu izvođenja spadaju u boravišne ili stacionarne turističke aranžmane. Za razliku od njih, ekskurzije predstavljaju akcije turističke aranžmane ili ture, jer u svojoj ponudi kombinuju različite usluge koje se ostvaruju u pokretu, uglavnom u jednom dahu. Karakteriše ih doživljaj neprekidnog pokreta po određenom itinereru, relativno kratko zadržavanje na pojedinim lokalitetima u toku puta i veoma koncizan sadržaj.

Budući da zahtevaju detaljno isplaniran program putovanja sa opisom i satnicom (itinerer, odnosno maršruta), angažovanjem isključivo izabrane turističke agencije koja poseduje uslove da može obavljati turistički promet u oblasti dečijeg turizma, ekskurzije imaju karakter specifičnog turističkog aranžmana. Kako deca predstavljaju jednu od najosetljivijih tržišnih kategorija, uslovi koje turistička agencija mora ispuniti i dokumenta koje mora posedovati da bi poslovala u oblasti dečijeg turizma jesu sledeći: identifikacioni list-podaci o turističkoj agenciji, licenca, potvrda da je turistička agencija članica YUTA-e, da nema sudsku zabranu, da nije u postupku stečaja ili likvidacije, da poseduje ugovor sa prevoznikom na godišnjem nivou, da poseduje ugovor o zakupu smeštajnih kapaciteta ili potvrdu rezervacije, da poseduje dokaze o stručnoj sposob-

nosti saradnika, licence turističkog vodiča, diplome lekara, diplome animatora, potvrdu o likvidnosti iz banke-koja pokazuje stanje računa, bon obrazac, opšte uslove putovanja, program putovanja, model ugovora, obrazac ponude-rekapitulaciju ponude i referentnu listu iz poslednje tri godine (Pravilnik o izmeni Pravilnika o nastavnom planu i programu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, 2009).

Prema karakteru putovanja, dečija ekskurzija se može svrstati u turistički aranžman, to jest turu. Osnovna karakteristika ekskurzije jeste kombinacija turističkih usluga. Tu spadaju: usluga prevoza, usluge smeštaja i/ili samo ugostiteljske usluge, usluga turističkog vođenja, to jest usluge turističkog vodiča, usluga pratioca turističke grupe u ime turističke agencije kao organizatora dečije ekskurzije, usluga lekara, usluge razgledanja, odnosno obilaska turističkih znamenitosti i drugo. Pomenuta kombinacija turističkih usluga detaljno predstavljena u programu putovanja prema određenoj maršruti, odnosno itinereru, od mesta i vremena polaska, do mesta i vremena povratka, sa tačnom ili okvirnom satnicom, predstavlja bitan deo ponude turističke agencije. Pored toga, ugovorom između turističke agencije kao realizatora i predškolske ustanove kao naručioca samog turističkog putovanja, moraju se definisati obavezni uslovi, kao i prava i obaveze obe ugovorne strane.

Dečije ekskurzije u širem smislu predstavljaju proizvod specijalizovane turističke agencije koja se bavi dečijim i omladinskim turizmom. Najčešći problemi prilikom realizacije dečijih ekskurzija dešavaju se kada je u pitanju prijavljeni broj učesnika, to jest dece. Naime, predškolska ustanova obično ne može da prijavi tačan broj učesnika, budući da su deca predškolskog uzrasta veoma osetljiva kategorija (bolest deteta na sam dan realizacije ekskurzije ili odustajanje iz različitih razloga kao i prijavljivanje u „poslednjem času“), što može dovesti do problema preopterećenosti kapaciteta ili nedovoljnog

broja učesnika. Kako je svaka ekskurzija limitirana u pogledu broja učesnika (veličina prevoznog sredstva, odnosno najčešće broj sedišta u autobusu ili kvantitativne odlike ugostiteljskog objekta – broj ležaja u hotelu ili broj naručenih i pripremljenih obroka u restoranu), neophodna je konstantna komunikacija između predškolske ustanove i turističke agencije ali i jasno definisanje uslova putovanja u ugovoru o organizovanju i realizaciji ekskurzije.

Prema karakteru delatnosti specijalizovane turističke agencije za poslovanje u oblasti dečijeg turizma, dečije ekskurzije spadaju u inicijativne turističke aranžmane, budući da iniciraju kretanje dece na putovanje, dok prema karakteru samog ekskurzionog putovanja, odnosno prema načinu izvođenja, dečije ekskurzije predstavljaju akcione turističke aranžmane ili ture, jer u svojoj ponudi kombinuju različite usluge koje se ostvaruju u pokretu, uglavnom u jednom dahu.

U svojoj osnovi, poludnevne i jednodnevne ekskurzije dece predškolskog uzrasta, pored vaspitno-obrazovne funkcije ističu i smisao kratkog predaha i opuštanja. Problemi koji mogu nastati prilikom izvođenja ovakvih ekskurzija tiču se procene trajanja i dužine putovanja. Naime, pojava nervoze i velikog umora često se javlja kao posledica predugog trajanja putovanja. Stoga je neophodna velika stručnost prilikom postavljanja itinerera za ekskurziju dece predškolskog uzrasta kako bi se izbegli eventualni problemi koji se mogu javiti tokom izvođenja programa.

Ekskurzioni turizam – šansa za ekološku edukaciju

Neposredan kontakt sa prirodnim i antropogenim vrednostima, kao i sa odgovarajućim atraktivnim lokacijama, podstiče i izaziva estetske i emocionalne doživljaje. Estetsko vaspitanje (uočavanje, procenjiva-

nje, doživljavanje i stvaranje lepog), predstavlja značajnu komponentu svestrano razvijene ličnosti. U sferi terenskog rada dolazi do neposrednog susreta sa estetskim atributima kod prirodnih i antropogenih turističkih vrednosti. Njih učesnici putovanja na najbolji način mogu da uoče, ocene i emocionalno dožive upravo na ekskurzijama. Dosadašnja iskustva pokazala su da ekskurzija kao vid turističkog kretanja najviše doprinosi razvijanju specifično-logičkog mišljenja, kao i vizuelnog pamćenja. Iako su smisao i ciljevi dečijih ekskurzija jasni, budući da su određeni kriterijumima u domenu vaspitno-obrazovne delatnosti, usled izvesnih osobenosti ekskurzionih kretanja, mnogi teoretičari turizma ih ne uvrštavaju u kategoriju turističkih kretanja. Sa druge strane, brojne su činjenice koje upozoravaju na to da su u fazu organizovanja ekskurzija uključene mnoge komponente upravo iz domena industrije putovanja (Romelić, Tomić, 1999).

Đačke ekskurzije predstavljaju najuspešniji način učenja, veliki čas očiglednosti, nezamenljiv kontakt sa prirodom. Kao prikladna metoda sagledavanja objektivne stvarnosti u prostoru, đačke ekskurzije su ujedno najbolja sinteza nastavnih sadržaja različitih obrazovnih oblasti (Misailović, 1982).

Kada je reč o ekskurzijama dece mlađeg uzrasta, ovde se atraktivno dejstvo komponentata prostora manifestuje specifičnijim i kompleksnijim posmatranjem (kao svrsishodno i plansko percipiranje, proučavanje i istraživanje objekata, pojava i procesa), budući da poseduje karakter nastavne metode. Kada je u pitanju efikasnost učenja na ekskurziji, uopšteno uzevši, postoji niz uslova koji olakšavaju učenje, doprinose boljem razumevanju, postizanju ekonomije u edukaciji, dužem pamćenju naučenog i stvaranju boljih psiholoških uslova za uspešnu percepciju. Kod ekskurzija se stvaraju preduslovi za druželjubivost, radoznalost, maštovitost i drugo, što se kod učesnika ekskurzije ispoljava na potpuniji način nego

u atmosferi vaspitne institucije. Navedeni podsticajni splet okolnosti stvara preduslove da se prirodne vrednosti i kulturna dobra na kompleksniji način doživljavaju. Kontakt sa vaspitnim sadržajima na terenu je uvek nešto novo, drugačije od uobičajenog i osvežavajuće. U sredini gde su imaginarni, knjiški obrađeni objekti, pojave i procesi neposredno i stvarno prisutni, stvaraju se određeni psihološki uslovi za uspešno učenje, tj. pobuđuje se motivacija za obradom sadržaja i time stvaraju uslovi za veću koncentraciju pažnje samog učesnika ekskurzije. Neposredno posmatranje prostora čini učesnika ekskurzionog putovanja aktivnim i energičnim i održava njegovu pažnju (Romelić, Tomić, 1999).

U trenucima sveopšte degradacije i zagađivanja životne sredine (degradacija ozonskog omotača, efekat staklene bašte, efekat kiselih kiša, zagađivanje voda, seča, uništavanje i nestajanje čitavih šumskih kompleksa i drugo), od velikog značaja ističe se čovekov odnos prema pomenutim problemima, kao i njegova uloga koju može ostvariti u sferi zaštite životne sredine i budućeg života i opstanka čovečanstva. Posebna uloga se odnosi na podizanje ekološke svesti dece predškolskog uzrasta, budući da investiranje u ekološku edukaciju „danas“, može doneti višestruke koristi „sutra“. Ekskurziona putovanja omogućavaju neposredan kontakt sa objektima, pojavama i procesima, u ovom slučaju objektima zaštićenih prirodnih dobara, načinima zaštite, procesima degradiranja životne sredine, pojavama zagađivanja, uzročnicima degradacije i zagađivanja i drugo, te neposredan kontakt, uz očigledne primere, doprinosi bržem savlađivanju materije.

Neposredan kontakt sa komponentama geoprostora na ekskurzionim putovanjima treba da bude tako koncipiran da učesniku usvojene sadržaje učini trajnim, odnosno da spreči zaboravljanje. Terenski rad koji podrazumeva raznovrstan metodski postupak vodi ka boljem osmišljavanju sadržaja,

a osmišljeni sadržaji se zaboravljaju mnogo sporije nego neorganizovaniji. Konačno, očiglednim primerom i upoznavanjem sa konkretnim problemima degradiranja životnog okruženja, koji je moguć upravo realizacijom ekološko-edukativnog ekskurzionog putovanja u zaštićene prirodne predele, pojačava se intenzitet zalaženja u suštinu pojave, odnosno sam intenzitet zainteresovanosti proučavanja nivoa zagađivanja i mogućnosti zaštite životne sredine, čime se neposredno utiče na podizanje nivoa ekološke svesti dece, kao učesnika ekološko-edukativnih ekskurzionih putovanja.

Tematske ekskurzije dece u zaštićena prirodna područja mogu predstavljati odličan način vaspitno-edukativne metode kojom se deca upoznaju sa prirodnim okruženjem, elementima i osnovnim zakonitostima prirode. Na ovaj način deci je moguće kroz igru, u toku putovanja i na samoj destinaciji, približiti sve veći problem zagađivanja životne sredine. Obilazeći nacionalni park, park prirode, predele izuzetnih odlika, rezervate prirode ili zaštićene spomenike prirode, deca se kao učesnici ekskurzionih putovanja upoznaju sa velikim značajem raznovrsnosti i očuvanja prirodne baštine konkretnog područja. Atraktivne, estetske i kuriozitetne karakteristike prirodne sredine, kao i raznovrsnosti biljnog i životinjskog sveta doprinose pobuđivanju pažnje dece i olakšavaju učenje o tome kako se treba ponašati u prirodi da je ne bismo ugrozili. Na taj način ekskurzije dece dobijaju na velikom značaju kao metod neposredne edukacije očuvanja prirodne sredine.

Zaključak

Ekskurzije kao oblici vannastavnih aktivnosti u školama predstavljaju specifične oblike turističkih kretanja u kojima su učesnici najčešće đaci (đačke ekskurzije). Jedna od karakteristika im je međusobno poznavanje učesnika, odnosno homogenost

(zatvorenost) turističke grupe. Predstavljaju vrstu putovanja koja se preduzimaju u cilju realizacije teoretskog dela nastave izvan učionice, pa se u zavisnosti od izbora itinerera ekskurzije učesnicima pruža mogućnost da neposredno posmatraju, istražuju i učestvuju u pojavama i procesima koji čine deo sadržaja nastavnih planova i programa. Mogu se posmatrati sa aspekta znatnog udela u turističkom prometu koji imaju na turističkom tržištu. Naime, potražnja za ovim vidom turističkih putovanja jeste konstantna, čime se ističe njihov ekonomski značaj.

Dečije ekskurzije osmišljene u formi jednodnevnih izleta dece predškolskog ili školskog uzrasta u bližu okolinu većih gradova kao najznačajnijih emitivnih centara, sa akcentom na obilazak zaštićenih prirodnih predela imaju veliki značaj. Na prvom mestu uočava se važnost boravka u očuvanoj prirodnoj sredini sa aspekta brige o zdravlju dece ali i uloga neposrednog upoznavanja dece sa elementima prirodnog okruženja. Realizacijom ekskurzija u zaštićenim prirodnim predelima, deca mlađeg uzrasta dobijaju šansu za neposrednom edukacijom i uvidom u sve veći problem degradacije, uništavanja i zagađivanja životne sredine, kao i mogućnostima i načinima borbe za očuvanje planete.

Putovanjima, druženjem, zabavom i razonodom i odmorom izvan vaspitnih ustanova, deca se mogu jednostavnije, brže i svrsishodnije uvesti u problem zagađivanja životne sredine. Konkretan i očigledan primer ekološke edukacije na terenu ostavlja trajan i upečatljiv utisak u svesti dece kao učesnika ovakvih putovanja. Zbog svega iznetog, autor ovog rada smatra da realizacija što većeg broja ekskurzija u zaštićena područja u cilju proširenja nivoa ekološkog znanja dece, kao instrumenta podizanja njihove ekološke svesti, ima veliki značaj za buduće naraštaje. Na ovaj način u prvi plan se ističe značaj edukativne uloge ekskurzionog turizma kao specifičnog vida turističkog kretanja i metoda naučnog saznanja.

Literatura

- Vujaklija, M. (1970). Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd.
- Vukonić, B. (1993). Turističke agencije, Školska knjiga, Zagreb, 1993.
- Garača, V., Obradović, S. (2006). Neke specifičnosti izletničkog turizma, Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo 35/2006, PMF, Novi Sad.
- Grupa autora. (1963). Enciklopedijski rječnik pedagogije, Matica Hrvatska, Zagreb.
- Grupa autora. (1967). Pedagoški rečnik I, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd.
- Grupa autora. (1989). Pedagoška enciklopedija I, Zavod za učenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Klaić, N., Anić, Š., Domović, Ž. (1999). Rječnik stranih riječi, Sani-Plus, Zagreb.
- Misailović, I. (1982). Ekскурzije, ogledi i istraživanja, Pedagoška akademija, Užice.
- Oxford English Dictionary, www.oed.com/ 21.11.2014.
- Potkonjak, N. M. i dr., ur. (1996). Pedagoški leksikon, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Pravilnik o izmeni Pravilnika o nastavnom planu i programu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, „Sl. glasnik RS Prosvetni glasnik“, br. 1/2009.
- Romelić, J., Tomić, P. (1999). Problem usaglašavanja organizacionih i didaktičkih normi nastavnih ekскурzija i poslovne politike putničkih agencija, Turizam – časopis Instituta za geografiju, Novi Sad.
- Rudić, V. (1999). Metodika nastave geografije, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Spasić, V. (2004). Poslovanje turističkih agencija i organizatora putovanja, L I, Beograd.
- Stanić, S. (2009). Izletničko-rekreativni turizam planine Rudnik, Diplomski rad, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad.
- Stanić, S. (2010). Značaj i organizacija izletničkog turizma u turističkoj ponudi Srbije, Master rad, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Katedra za turizmologiju, Beograd.
- Stojanović, V. (2006). Održivi razvoj turizma i životne sredine, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad.
- Štetić, S. (2007). Posebni oblici turizma, autorско izdanje, Beograd.
- Štetić, S. (2003). Vodička služba u turizmu, autorско izdanje, Beograd.
- Štetić, S., Šalov, P. (2000). Poslovanje turističkih agencija, Savezni centar za unapređenje hotelijerstva – ugostiteljstva, Beograd.